

любов до батьків, автор фактично ідеалізує їх постаті. Подальші сторінки «Автобіографічних записок» присвячені характеристиці рідних по лінії батька (Маркевичі та Кочубеї) та по лінії матері (Гудовичи, Галагани та Ограновичи).

Дитинство М. Маркевича, його рідних сестер та брата проходить у маєтках Чернігівської та Полтавської губерній, що належали представникам його родини. Найбільше уваги в записках він приділяє описам садибних комплексів Дунаєць (у даному маєтку М. А. Маркевич народився), Ярославець, Лапинці та ін. Опис кожного відвіданого ним маєтку супроводжується схематичними зображеннями господських будівель. В оточенні рідних, няньок, селян та сусідів-дворян у родинних маєтках відбувається становлення й усвідомлення себе М. А. Маркевичем, формується непересічна «знакова особистість». Таким чином, оцінюючи інформаційний потенціал «Автобіографічних записок» М. А. Маркевича, вважаємо за необхідне зважити на той факт, що чистовий варіант записів був укладений через понад тридцять років після описуваних подій. Тому необхідно ставитися до представлення деяких фактів критично, але загалом запискам притаманна відвертість у поданні автобіографічної інформації, у характеристиці рідних та їх оточення, у подачі матеріалу про повсякденне буття представників аристократії Чернігово-Сіверщини та Полтавщини на початку XIX століття.

Попсуєнко Л. О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент*

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ РИМСЬКОГО ІМПЕРАТОРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЦЕРКВУ

Процес формування релігійного права співпав з легалізацією християнства і різким зростанням кількості християн. Тому більшість правових норм релігійного права присвячено юридичному оформленню статусу християнства. Це дозволяє визначати релігійне право і як римське імператорське законодавство про церкву.

У цілому ж під римським імператорським законодавством про церкву слід розуміти сукупність правових норм, виданих імператорською владою з 313 р. до початку V ст., які конституують нікейську церкву, визначаючи її статус в державі і характер взаємин з іншими християнськими (тими, що не визнають Нікейський символ віри) об'єднаннями, а також місце і роль нехристиянських організацій у християнізованій державі.

У системі імператорського законодавства норми, що визначають правовий статус церкви, є, думається, основними. Пояснюється це, насамперед, тим, що попри появу християнства ще у I ст., його правовий статус не було визначено. Першим на цю обставину звернув увагу відомий іс-

торик церкви В. Болотов (Болотов В. Лекции по истории древней церкви. 1994, с. 24-37), який саме у цьому бачить основний фактор, що визначив характер і зміст взаємин держави і церкви у I – IV ст. ст. «Християнство за формою є церква, а церква – поняття, що визначене юридично. Християнство, як таке, не може існувати відокремленими одиницями; вони (тобто, християни) мають збиратися разом. Таким чином, з точки зору римського уряду християнська церква *collegium* або *licitum*, *illicitum* (під *illicitum* у римському праві розуміли нелегальні об'єднання, які переслідували таємні та незаконні цілі)» (Болотов В. Лекции по истории древней церкви. 1994, с. 25). Християнство було незаконною релігією (*religia illicitai*), оскільки побудова та організація церкви, зміст її вчення перебували у гострій суперечці з нормами римського права, різноманітні аспекти християнського віровчення не було врегульовано жодними нормами права, навіть заборонного характеру. Саме тому «різні сторони християнської поведінки можна було кваліфікувати то як *sacrilegium* – злочини проти віри, то як *crimen laesae maiestatis* – злочини проти держави, то як *ars magica* – заняття чаклунством» (Болотов В. Лекции по истории древней церкви. 1994, с. 25). Тим часом, на початок IV ст. вже існувала чітка організаційно оформлена сукупність християнських об'єднань як у територіальному плані (збори, біскупства, митрополії) (Федосик В. А. Киприан и античное христианство. 1991, с. 38.), так і у ієрархічному (пресвітери, диякони, біскупи). Таким чином, найкрупніші релігійні об'єднання імперії на початку IV ст. не були включені до системи римського права, не існувало сукупності правових норм, якими визначалися б засади і умови їх існування, характер та зміст їх взаємин з державою.

Формування імператорського законодавства про церкву можна поділити на декілька етапів, які є взаємопов'язаними.

Перший із них стосується надання християнській церкві такого самого законного статусу і характеру, яке мало поганство, визначення її сутності, побудови та сфери діяльності.

Другий етап – вироблення єдиної точки зору з найбільш важливих і фундаментальних проблем християнства (в першу чергу – питання символу віри), надання їм форми і сили закону.

Третій етап пов'язаний з делегуванням владою низки владних повноважень церкві, насамперед, право церковної юрисдикції.

Четвертий етап пов'язаний з інституюванням поганства та інших християнських (не нікейських) об'єднань, визначенням характеру і сутності їх взаємовідносин з нікейською церквою.

І останній, п'ятий, пов'язаний із формуванням поняття «релігійний злочин», засобами попередження релігійних правопорушень.

Отже, коли при Костянтині Великому імперія офіційно визнала християнство, почалося поступове формування правового статусу церкви, її внутрішньої побудови та сфери діяльності.